އައްސުލްޠާން ޢަލީ (6 ވަނަ) ސިރީ އައުދަރު ސިޔާކަ ކަލްމިނި މަހާރަދުން

ނަންފުޅު: އައްސުލްޠާން ޢަލީ (6 ވަނަ)

ކާޑު ނަންފުޅު: ސިރީ އައުދަރު ސިޔާކަ ކަލްމިނި ބަވަނަ މަހާރަދުން.

ބައްޕާފުޅު: ތަމަންނާކަލޭގެ އައްސައްޔިދު އަބޫބަކުރު ރަދުމާން ތުރުމަބަރާލޭގެ ފުޅެވެ. (އަލްވަޒީރު އައްޝަމްސް އަބޫބަކުރު ރަދުމާން)

މަންމާފުޅު: އަރިއައްޓޮޅު ފުރަދޫ ސިއްމީ ކަނބައިދި ރާނީގެ

ކާފުޅު: ސިއްމީ މާވާ ރަސްކިލެގެފާނު، ކުޑަކަލަފާނު، ކުޑަކަލާފާނު.

ރަސްކަންކުރެއްވީ: 965ހ. ވަނަ އަހަރު (1558މ.) މުއްދަތަކީ 2 މަހާއި 15 ދުވަސް

(އަލީރަސްގެފާނު ޒިޔާރަތް 1950)

އައްސުލްޠާން ޢަލީ ސިރީ އައުދަރު ސިޔާކަ ކަލްމިނި މަހާރަދުންނަކީ އަލްވަޒީރު އައްޝަމްސް އަބޫބަކުރު ރަދުމާނާއި ފުރަދޫ ސިއްމީ ކަނބައިދިރިކިލެގެ ގެ ދަރިކަލުފުޅެކެވެ. ރަސްކަމަށް އިސްވެވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން މިރަދުންގެ ނަންފުޅަކީ، އަލީ ރަންނަބަނޑޭރި ކިލެގެފާނެވެ. އަވަހާރަވީ އިންޑިޔާގެ ގޯވާއިން އައި ޕޯޗުގީޒުންގެ ކިބައިން ރާއްޖެ ދިފާޢުކުރެއްވުމުގައި ހުށަހެޅި ހަނގުރާމަތެރިކަމުގައެވެ.

އަލީ ރަސްގެފާނު ކައިވެނިކުރެއްވި ބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ނަންފުޅު އެނގޭ ބޭފުޅަކީ ހިލާލީ ދަރިކޮޅުން ވަޑައިގެންނެވި އައްސުލްޠާން ކަލޫ މުޙައްމަދު ރަސްގެފާނާއި ބޮޑުރަސްރަސްގެ ދަރިކަނބަލުން އައިޝާ ކަނބާފާނު (ސޫމަރު ކަނބާ އައިޝާ) އެވެ. ކުޑަކަލަފާނާއި އަދި ކުޅަކަލާފާނުގެ މަންމާފުޅަކީ އެކަން ބޭފުޅެކެވެ. އަލީ ރަސްގެފާނުގެ ބޭފުޅުންގެ ތެރޭގައި ސިއްތިމާވާ ރަސްކިލެގެފާނާއި ކުޑަކަލަފާނާއި ކުޑަކަލާފާނު ކަމަށް މައުލޫމާތު ލިބިފައިވެއެވެ. މިބޭފުޅުންގެ ތެރެއިން ސިއްތިމާވާ ރަސްކިލެގެފާނު ކައިވެނިކުރެއްވީ ބަންޑާރައިގެ ބޮޑުކަނބަނޑަށެވެ. ކުޑަކަލަފާނު ކައިވެނިކުރެއްވީ ކުޅަދުއްފުށި ބޮޑުކަނބަނޑާއި ކާޓޮފުޅެވެ. 1602 މ. ވަނަ އަހަރު، ފިރުޔާ ގެ ލަފާތު ރާއްޖޭ އައިއިރު، އަލީ ރަސްގެފާނުގެ ދަރިކަލަކު ހުންނެވި ކަމަށް ބުނާ ލިޔުއްވުއްގައި ފެއެވެ. މިއީ ކުޑަކަލާފާނު ކަމަށް ލަފާކުރެވެއެވެ.

އަލީ ރަސްގެފާނުގެ ރަސްކަމަށް ދުވަސްވީތަނާ ޕޯޗުގީޒުން ދިވެހިރާއްޖެއަށް ވަދެ، އެބައިމީހުންގެ އެންމެ ބޮޑު އަރި ތިބިވަނަ ލަސްކަރު އައިސް މާލެއާއި ހަމަލާދިނެވެ. މިލަޝްކަރުގެ ކޮއްޗާނަކަކީ ހާކު ކޮއްޗާން ޖުއާއު ދި ސިލްވާއާ ދެ އަރައިރު އެވެ.

މާލެއާ ދިމާލަށް އައި ޕޯޗުގީޒުން މާލޭގެ ބޮޑު ބަނދަރުގައި ތިބެގެން މާލެއަށް ބޮޑުބަޑިން ހަމަލާދެއްވާ ދޫނި ފުރުވުން މާލޭނުފަށް ބަދުއި ޖަވާބު ދިނެވެ. އަދި ދުޝްމަނުން މާލެއަށް ކުރަމުން ދިޔަ މަސައްކަތް ދިފާޢުކުރުމަށް ހުރަސް އަޅަމުން ގެންދިޔައެވެ. ހަނގުރާމައިގެ ދުވަސްތަކުގައި ދިޔަވަރަކަށް ދުޝްމަނުންގެ ފާރިއާކުރެވުނު ކާބަފައިންގެ ބަޔަކު ބޭބޭކަލުގެ އެކާބަރާއި އެއްބައިވެ މަޤުސަދު ޙާޞިލުކުރުމަށް ކޮށްދިނުމަކީ ހަމަ ޖެހުނު ދުޝްމަނުގެ ހަމަލާއަކަށް ނުވިއެވެ. އަދި ރަސްގެފާނު ކަނބަލުގައި ރުވާ ސަރަހައްދަށް ވަރުގަދަ ފައިބާނެކަމަށް އެއްޗެއް ވިދާޅުވިއެވެ. ދުޝްމަނުން ދިޔައީ ފަރުމާކުރެއްވުމުގެ ސަޅިއަށް ދުޝްމަނުން އެތެރެވެގެން ހިނގާނޭ ބަލަން ބޭފުޅުން އަޅުއްވާ ހަރުކޮށްދިން ހޯލާފައެވެ. (މުޙައްމަދު އިބްރާހީމް ލުޠުފީގެ ތާރީޚުވެރިން)

ފަޅީސްވިއްޔާ ކުރުމުގެ ބަދިގެއާއި ސިޔާރަތު ހިފެހެއްޓުން މާލޭގެ ހުޅަނގު އުތުރުގައި ކުރިއަށް އަޅުއްވާ ޕޯޗުގީޒުން ފަހަތަށް ޖެހިއްޖެއެވެ. އަލީ ރަސްގެފާނު ކުރުމުން ސަރުދާރުން ލަސްކަރާއި ހަނގުރާމައިގެ ތެރެއިން ބަލާލެއްވިއެވެ. ރަސްގެފާނު ކަނޑު އައްސަރު ހިއްޕަވައިގެން ލަސްކަރާއި ފިޔަވަޅުގައި ޝަހީދުން ކުރިމަތިލައްވައިގެން ރޭހަދޭ ސިފަމާލާ ހަރުއަޅު ވަޑައިގެންފައި ހަނގުރާމަވެރިންގެ ތެރެއަށް، ބޮޑެތި ބަޅިތަކުން ހަރުކާއްޔަށް ހަނގާ ކުރެވުނު އަރައިން އެސްކަން ފެނިގެން ހިނގައްޖެއެވެ. ދުން އަލީ ރަސްގެފާނު އަވަހާރަވެ ދުޝްމަނުންގެ ކިބައިން ބަޔަކު ދިފާޢުކުރަމުން، މީގެ ތެރޭ ބޭބޭކަލުން ކަނޑުއަހަރެ ހިއްޕަވައިގެން ބަލާލެއްވިއެވެ. ހިތްވަރާއި ހަރުކާއްޓާއި ތަފާތުވެއެވެ.

ޕޯޗުގީޒުންގެ ފަސްކަތުރުން ބަނދަރަށް ފުރިއެވެ. މިޖަހި
ބަޔޭގެ ހުސްގަތުން ރަސްގެފާނާއި ރަސްގެފާނުގެ އަރިހުގައި ތިބި
އަސްއެ ދުކަޔުންފުސް ސަރިދުފާއްޖެއެވެ. މިބޭފުޅުން
ސަރިދުފާވަޖެއިގެންފައި ވަނިކޮށް ފުރިގެން، އެތިން ބޭފުޅުން
އަލަގާރުވެފައި ތިއްބެވި ތަނުގައި ފަސްދާންވީއެވެ. އަދި
ފަސްދާނުވުމަށްފަހު އެތަން ވަރައިގެން ބޭޖެތި ގައު ޖައްސައި ފާރުއް
ފަރައިން ގަދައަށް ހަދިއެވެ. ބޮނޑުވޮގިރަގައި އެއިރު ކަނޑޭގެ
ފާނުގަނޑު ފަރުވަރައިގެން ހިނގަހިނގާ އޮވެއެވެ. މާލޭގައި ހިތި
ދުވަސް ފަރަގަސްތަށް އުފުން އިރު، އަދަރާދަރައިގެ ގޮތުން މާފަނޑު
ބޮޑުހިތިގައި، އެއިރު ހުންނަވި ރަސްކަލަފާނު ޖަލީ ރަސްގެފާނު
ޖިހާރަތް ވަޑައިގަންނަވައެވެ.

ދެން ޕޯޗުގީޒުންގެ މީހުން މާލޭގެ ވަޒަހަރު ވެރިވެ
އެބައިމީހުންގެ ވަރުގަދަ މާލޭގެ ބިޔާރުން ބާޔަށް ގާރާނުގައި
ޤާއިމުކޮށްފިއެވެ. މިތަނުން އެޖަމާނުގައި ދާތަން އޮޅި ގަދަވި ދޮރަކުރި
ފަގަނާ ޖެހުޑުން ދިވެހިން ނަސްދިފައިވަނީ "އަންދިރިއަންދިރިން
މަޑު" ގެ ނަމުންނެވެ. ރެއްޖޭގެ އެކިއެކި ތަނެއްތަނުން ޕޯޗުގީޒުން
އެމީހުންގެ އިސްތިޢުމާރު ޤާއިމުވިއެވެ. އަދި ރަސްގެފާނު އަވަހާރަވެ،
ޕޯޗުގީޒުން މާލެ ހިފީ ހިޖުރައިން 965 ވަނަ އަހަރުގެ ޝަޢުބާން
މަހުގެ 1 ވަނަ ދުވަހުއެވެ. މީލާދީން އެއީ 1558 ވަނަ އަހަރުގެ
މެއި މަހުގެ 19 ވަނަ ދުވަހެވެ.

ޕޯޗުގީޒުންގެ ދުވަސްވަރަކީ ދިވެހިރާއްޖެ ދުށް ވަރަށް
ބިރުވެރި ނާމާން ދުވަސްވަރެކެވެ. ދިވެހިންގެ ވަރަށް ގިނަ ބަޔަކު
މަރައި އިސްތިމުރުގެ ޓެއިން "ކަނޑުތައް ރަތްވެގެން" ދިޔަ
ދުވަސްވަރެކެވެ. މިޒުމުގެ މައިން 15 އަހަރު ދުވަސް ވޭތުވެދިޔައެވެ.

ޕޯޗުގީޒުން ރާއްޖޭ ހިފުމަން އަންނާން ގެދުވެރިވި
ސަބަބަކީ، ދިވެހިރާއްޖޭގައި ރަސްކަންކުރެއްވި ހިލާލީ ދަރިކޮޅުގެ 9
ވަނަ ޙަސަން ރަސްގެފާނު، ދިވެހިރާއްޖޭގެ ކެއިތޮޅުތަކުގައި އުފެދުނު
ހަމަނުޖެހުންތަކުގެ ތެރޭގައި، އިސްލާމްދީނުގައި ތިބި ޕޯޗުގީޒު މީހުންގެ
ގޮތަށް ވަޑައިގެން ނަޞާރާ ދީނަށް ވެދިވަޑައިގެންނެވުމައި، އޭގެފަހުން
އަނެއްކާ ފަސް ރާއްޖޭގެ ތަޚުތު ހޯއްދަވަން މަސައްކަތްކުރެއްވި
ކުރެއްވުމެވެ. މިރަދުން އިސްޕެއިނާގެ ކާއްބަޒާއަރި ގޯއާއަށް ވަޑައިގެން
ފުރަތަމަ ކުރެއްވި ކަމަކީ، މާލޭގައި ތިބި ވަޒީރުންނާއި އަރިވުސް
ކުރައްވާ ތިބި މީހުން ނަސާރާ ދީނަށް ވެއްދުވުމަށް ކުރިއާއި،
އެބައިމީހުން ބަލާ ފޮނުއްވީމެވެ. މިނަން ކަލޭފާނު އައިމަން ގޮތްގެ
ކުރައްވާ ތިބި އެއިގެން މަސްވަރާކުރެއްވި ފަހު، އެރަސްގެފާނުގެ
އެއްގޮ ދީން ބަދަލުކުރެއްވުމަށް ކަމަށް އަދި އެރަސްގެފާނު އަރިހަށް
ނުދެއްވާ ކަމެވެ. ދެން އެކަމުގައި އައި މީހުންނަ ދިވެހިން
ރަސްކުރަމަކަށް އެމީހުންގެ ހަތިޔާރާއި ދުދި އަތުލައިއެވެ. މި ރަސްކުރަމަ
ކުރެއްވި އަދި ރަސްގެފާނާއި އަޙްމަދު ރަސްގެފާނާއި ދޮށްފުޅުންނާއި
އެއްފުޅުންނަށް ތަޚުތަށް މުޅި ވިލާތެއް. މިކަންތައް ހިނގީ މިދަސް ފުޅުން
ރަސްކަމަށް އިސްވެވަޑައިގެންނެވި ކަލޭފާނެވެ.

(iwg 2004) tqaAiz unAges alaW

މިރާދިސާއަންފަދު އަނެއްކާފަސް ޕޯޗުގީޒުންގެ ސިފައިންނާއި
ރަސްގެފާނުގެ ނަމުގައިކާ މާލޭގެ ބަނދަރަށް ޖަހައިން ރަސްގެފާނު
ފޮނުއްވިއެވެ. ދިވެހިން މިބައިމީހުންފަސް ބަލިކޮށް އެމީހުންގެ ހުރިހާ
ތަކެތި އަތުލިއެވެ. ޕޯޗުގީޒުންނަށް ދިވެހިރާއްޖޭ ހިފުނީ އެމީހުން
ރަސްގެފާނު އައި ތިން ވަނަ ފަހަރުއެވެ. މިފަހަރު ޕޯޗުގީޒުންއައީ
ހިތީގެ ބަޔަކާއި ރުޅި ފަރުގަދަ ބަޔަކާއި ހެޔޮހަމައަކާއި ހަލޮލުވި މާބޮ

އާރުކާޅިން ގޮވައިގެންނެވެ. އާދެ! މިފަދަށް އެމީހުންނަށް ކާމިޔާބު
ލިބުނެވެ. ދިވެހިރާއްޖޭގައި މަޝްހޫރުވެފައިވާ ބޮޑުތަކުރުފާނު
ވާހަކައިގައި ޕޯޗުގީޒުންގެ ވެރިއަކަށް ހުރި މީހާއަށް ނިސްބަތްކުރާ
ނަމަކީ "އަންދިރި އަންދިރިން" އެވެ. މިނާއާ ބެހޭގޮތުން ރިވާވެގެން
އައިސްފައިވާ ވާހަކައެއް އޮވެއެވެ. ބެހެވި ގޮތުގައި އެއްސޯވާޖެހުން ކައި
މުރައްކަށް ރަސްގެފާނުގެ ރަސްކަމުގައި، ޕޯޗުގީޒު ނަވެއް، ހުވަދު
އަތޮޅަށް ދިޔައެވެ. މިނާއާގެ ވެރިއަކަށް ހުރީ، ގޮވާގައި ހުންނަ
ވައިސްރޯއާ ތިމާގެ މިހާރެވެ. މިނާއާ އެކަމުގައި، މިނާގެ
އަސްހުނުވެސް ވިއެވެ. މިނައް ހިފުމަށް ގޮފު ކަޑު އުނބޮރުން
ފާނަނާތަކުން ރަދުން ފެނުނުއްވިއެވެ.

މިޔަކުރުފާނު ގޮސް، ރަސްގެފާނާއި، ނަމުގެ ކަލޭ ބޮޑީމާއި
ފަޔާދިން ތޮޅުފުޅުކިއެވެ. ނަމަވެސް، ނަމުގެ ފޮދުގެ އަށްހުރިން
ތޮޅުބުދު ނުކުރިއެވެ. މިއަސްހުރި މީހާގެ ފުރަން ސަލާމަތްކުރިއެވެ.
މިކަމާގެ ނަމަވާ ހަރަޝްޖާ ކަމަނާއެވެ. މިކަން ހިސާބުގައި މިހުންނަކ
ކަމަނާ އިސްވެ ބޮޑުވެއެވެ. މިކަމާއަކާ ދިޔަސް ޕޯޗުގީޒު ދަރިފުޅު
ބޮޑުކުރީ އިސްލާމްއާގެ ގޮތުގައެވެ. މިނާއާ ހިތުގެ މުހައްމަދުގެ.
މިއީ ފަހުން ތަކުރުފާނު "އަންދިރި އަންދިރިން" ގެ ނަމުން
މަޝްހޫރުވެފައިވާ މީހާއެވެ. ގަދަ ކަލުހާރުބާ ހަމަޖެ ކަމަނާއާ
އިނދެގެން ފުދިހުން ކަލޭގެ ލާއްޕަސް ލިބުނެވެ. އެކަލޭގެ
މަރުކަޔާއެވެ. އިސްތިޢުމާރު ކުރެއްވި ކަމުގެ ޕޯޗުގީޒު ނަވާ ކާއްޔާ
މަރާލެވިދާނެއެވެ، ގޮވާއަށް ގެނެސް 965 ހ. ވަނަ އަހަރު ޕޯޗުގީ
ޒުފިޔާއަށް ގޮވައިގެން އަރައިގެ މާލެ ހިފިއެވެ. އަދި ރަސްގެފާނު
ޝަހީދުވެވަޑައިގަތީ މީލާދީން 1558 ވަނަ އަހަރުގެ ޖެއިމަހުގެ 19
ވަނަ ދުވަހުއެވެ. ހިޖުރީގޮތުން އެއީ 965 ވަނަ އަހަރުގެ
ޝަޢުބާންމަހުގެ އެއްވަނަ ދުވަހެވެ. އަދި ރަސްގެފާނަކީ ވެރިކަންބަކައި
ފުރުބާންވެވަޑައިގަތް، އަޅުގަނޑު ދިވެހި ދަރިއެއްކަލޭ. މަތިރަސްކަލާނގެ
އަރުދުންގެ ފާރާނަކުރަން ރަޙްމަތްތެރިކަމައި ސުވަރުގޭގެ މަތިވެރި
ނިޢުމަތް ދެއްވާށިއެވެ. އާމީން!

ދިވެހިބަހާއި ތާރީޚަށް ޚިދުމަތްކުރާ ޤައުމީ މަރުކަޒު، މާލެ، ދިވެހިރާއްޖެ 2005މ.